

Landsbyggs Nytt

Nr 2 – 2009 Årgång 8

Länsstyrelsen Gävleborg och Länsstyrelsen Dalarna

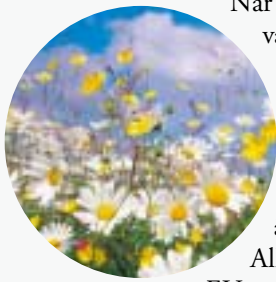

LANDSBYGDSUTVECKLING

Matlandet
Råg och knäckebröd

MILJÖRÅDGIVNING

Omläggning till ekmjölk
Jordbearbetning vid höstsådd

När du läser detta är det vår som övergår i sommar och alla tankar kretsar kring jorden och vad den kan ge. Vi ser förstås fram emot ett gynnsamt år med rika skördar.

Alla vedermodor med EU-stödsansökan är kanske glömda. Då passar det bra att vi i detta nummer påminner om de nya reglerna för betesmarker. Det kan vara lämpligt att du tar dig en tur ut i hagen och försäkrar dig om att dina betesmarker uppfyller de nya kraven. Ännu finns tid att justera trädantalet eller ändra i ansökan.

Att korna gillar att beta grönt gräs vet vi alla, men nu har vetenskapen också kommit fram till att korna mår bra av att vistas på gröna ängar. Bete är en bra motvikt till tuff inomhusmiljö liksom en promenad emellanåt gör oss människor gott. Längre fram i bladet hittar du alla argumenten och när sen alla blivit överens så behövs det inte längre några regler om att kor ska ha tillgång till bete. Visst är det enkelt att minska på regelraseriet!

Odling av höstsäd kan vi kalla detta nummers klimattema. Gränsen för säker odling av vete och råg rör sig hela tiden norrut. Det ökar möjligheterna för våra brödtillverkare att utnyttja närproducerade råvaror. Spillet går i allt högre utsträckning

till foder åt djur i grannskapet.

Att övergå till ekologisk produktion är ytterligare ett steg mot resurshushållning och lokalt kretsloppstänkande. Att minska beroendet av importerad konstgödsel och kraftfoder måste öka tryggheten i dessa tider av instabila priser och plötsligt uppblussande globala farsoter. Återstår nu bara att hitta uthålliga alternativ till fossila drivmedel. Jag hoppas verkligen att jordbruket ska ta tåten när det gäller förnybar energi och visa vägen för andra branscher.

*Jag önskar er en härlig sommar
med lagom av allt*

Hans Lillpers

MILJÖRÅDGIVNING

KRAV kräver kreativa kreaturstankar! (del 1)

Strax utanför Storvik inklämt mellan järnvägsspåret och riksväg 80 ligger Björsveds lantbruk. "Det är lätt att hitta till oss, sväng vid den blå brevlådan. Kör du rakt fram istället så kommer du till korna", säger Lotta Zetterlund.

Björsveds lantbruk ägs och drivs av familjen Zetterlund. Kenneth arbetar heltid på gården tillsammans med en heltidsanställd och Lotta arbetar sedan många år tillbaka heltid på LRF. De båda sönerna Lars och Anders arbetar på gården när det behövs arbetskraft, annars jobbar de med entreprenörsverksamhet. "Vi har utökat entreprenörsverksamheten för att kunna finansiera ytterligare en anställd, dessutom har vi avbytare ibland", säger Lotta.

Gården omfattar för tillfället 164 ha fördelat på vall och spannmålsodling. Från och med 2009 är all mark KRAV-ansluten. På sikt planerar man att även KRAV-certifiera mjölkorna. I ladugården finns 63 uppbundna mjölkkor. Uppbundna kor är inte tillåtet enligt KRAV efter den 31 dec 2010, efter det krävs en ombyggnation till

lösdrift. Hur en sådan lösdrift ska se ut är ännu inte klart, ett första steg har varit att certifiera växtodlingen.

Tidsplan för Björsveds lantbruk

All mark är KRAV-ansluten från och med 2009, karenstiden för åkermarken är två år. Fodret får användas som omställningsfoder från sommaren 2010 och KRAV-certifierad mjölk kan börja levereras i början av 2011.

Beteskravet

Som KRAV-ansluten gård ska du kunna hålla djuren ute på betesmark större delen av dygnet under betesperioden. På Björsveds lantbruk finns en fristående mjölkgruppsbyggnad i anslutning till betet där korna mjölkas under betessäsongen. Det

Kenneth och Lotta framför gården

Foto: Cecilia Lundmark

medför att beteskravet inte blir något problem vid en övergång eftersom korna är ute dygnet runt på sommaren redan nu.

När det är tid för betessläpp måste Lotta vara med annars går korna inte ut ur ladugården!

Foto: Cecilia Lundmark

Nyfikna ungdjur.

”2008 hade vi betessläpp den 17 maj och samma eftermiddag kom det snö! Fy vad dåligt jag mådde då, korna frös så att de skakade och vi var rädda att mjölkproduktionen skulle minska, men det gick bra”, säger Lotta.

Ingen robot

Många som bygger om till lösdrift väljer att sätta in robot, men det är än så länge inget alternativ hos Zetterlunds. Lars har varit på resa med länsstyrelsen och tittat på olika robotstall men är inte särskilt imponerad. Med en robot förlorar man kontakten med korna tycker Lars. ”Vissa säger att man får mer frihet med robotmjölkning men korna behöver ju fasta rutiner ändå för att må bra. Med robot är man istället aldrig ledig utan måste alltid vara beredd om det skulle larma!”

Varför övergång till KRAV?

”Det gäller att producera vad marknaden vill ha, dessutom får man mer betalt för den KRAV-certifierade mjölken. Fast man vet ju aldrig vad som händer, nu när Arla börjar plocka in lågpris-ekomjolk från Danmark så att priserna dumpas blir det svårt att få någon ekonomi i produktionen”, säger Lotta. Den ytterligare pappershanteringen en KRAV-certifiering innebär, räds inte familjen. ”En blankett mer eller mindre överlever vi nog!”

Tips till andra som går i KRAV-tankar

Lotta tycker att det som ett första steg kan vara bra att gå en kurs i omläggning till ekologisk mjölkproduktion. (Länsstyrelsen håller kurser som finansieras via landsbygdsprogrammet, för mer info kontakta länsstyrelsen i ditt län, red anm). Är man fortfarande intresserad efter en sådan kurs är rådgivning på gårdsnivå det bästa alternativet. Fördelen med gårdsrådgivning är att alla i familjen kan vara med vid rådgivningstillfället. Ska man gå kurs måste man ordna med avbytare eller så ska en av gårdens folk gå kursen och sedan försöka återge för de andra och det är alltid svårt. Dessutom finns möjlighet att diskutera med rådgivaren kring den egna gårdens specifika förutsättningar. Sedan är det bra att prata med andra duktiga KRAV-certifierade lantbrukare. ”De som håller på är så härligt positiva och vill verkligen hjälpa till”, tycker Lotta.

Framtiden

”Det ska bli spännande att se hur värdena i ensilaget blir till sommaren nu när vi inte kört ut någon gödning och så måste vi fundera över hur vi ska bygga om ladugården...”

Tankekvarnarna maler länge än på Björsveds lantbruk...fortsättning följer i ett senare nummer av LandsbygdsNytt...

Omläggning till KRAV

Odlingen ska vara KRAV-ansluten och kontrollerad under karenstiden. Marken ska ha genomgått en karenstid på två år innan sådd av ettårig gröda som ska bli KRAV-certifierad. För vallar och beten gäller att marken ska ha genomgått två års karenstid innan skörd av KRAV-certifierad gröda.

När det gått 12 månader eller mer från början av karenstiden till skörd, får alla grödor räknas som karensårsfoder.

Mjölkproduktion ska ha följt KRAVs regler under en karensperiod om 6 månader innan mjölken kan bli KRAV-certifierad.

För nötkreatur ska, vid nybyggnad eller omfattande till- eller ombyggnad av stallar, lösningar väljas som garanterar regelbunden motion. Från 31 dec 2010 ska alla djur hållas lösgående (Jordbruksverket kan bevilja dispens till och med 31 dec 2013).

(Ur Regler för KRAV-certifierad produktion Januari 2009)

FAKTA

Matresursen

ett resurscentrum för lokala livsmedelsproducenter i Dalarna och Gävleborg

Vår uppgift är att skapa en mötesplats med behovsanpassad kompetensutveckling för länens livsmedelsproducenter. Projektet har beviljat medel från Europeiska Regionala Utvecklingsfonden, Region Dalarna, Region Gävleborg, Hushållningssällskapet Dalarna Gävleborg och LRF Dalarna under perioden 1 april 2008 till 31 oktober 2011 läs mer på www.matresursen.se.

På gång

Vägen till Marknaden planeras under hösten
HACCP planeras i norra Dalarna
E-Faktura EDI system

Genomförda aktiviteter

Mat-Ting

I slutet av mars genomfördes det första av vad vi hoppas en rad Mat-Ting. Evenemanget gick av stapeln på Stenegård och invigdes av Barbro Holmberg, landshövding. Talade gjorde också Mats-Eric Nilsson "Hemliga kocken" och Fia Gulliksson, krög-

are från Jämtland. Efter den lokala lunchbuffén kunde man besöka en rad intressanta Workshops. Evenemanget hade ett 90-tal besökare. Under dagen belönades tre företag med diplom:

Årets restauratör med lokal profil 2009:

Pär Johansson Växbo Krog

Årets matproducent 2009:

Siv Persson Ockelbo Kyckling

Årets nykomling 2009:

Martin Söderkvist Järvsö Getost

Nästa år går evenemanget av stapeln i Dalarna den 9:e februari.

Surdegsbakning med Manfred Enocksson, Marianne Berglund provar degen.

Produktutveckling

Caféutveckling med Manfred Enocksson har genomförts i Gävleborgs län, två workshops under april månad.

Workshop i Surdegsbakning har hållits i både Dalarna och Gävleborg.

Glasstillverkning var en uppskattad workshop med Jan Hedh, vi höll till hos Sahlins Struts i Borlänge.

Logistikprojekt i Hälsingland

Nätverket Härifrån det goda Hälsingland i Järvsö diskuterar att gå samman i en gemensam distributions- och försäljnings/organisation. Matresursen ska tillsammans med producentnätverket genomföra en förstudie för att bl.a. kartlägga intresse, utbud och efterfrågan.

Mat & Dryck mässa i Hudiksvall

Ett 20-tal är matproducenter från regionen deltog tillsammans med Matresursen i denna välbesökta mässa.

Nyhetsbrev

Vårt nyhetsbrev går ut till mer än 300 adresser. Anmäl dig du också till info@matresursen.se

Hemsidan

Vi arbetar med att på ett enkelt sätt kunna lägga ut alla producenter på hemsidan, vår ambition är att detta ska vara klart innan sommaren.

Marknadsfokuserad praktikant

Vi har träffat en student från SLU Ultuna som just nu går en kurs i Landsbygdsutveckling som gör praktik hos oss. Hon har en bakgrund inom marknadsarbete för livsmedelsindustrin vilket vi tänkte försöka dra så stor nytta av som vi bara kan. Tanken är att hon

Diplommottagarna Pär Johansson, Växbo Krog och Siv Persson, Ockelbo kyckling. Martin Söderkvist, Järvsö getost, är inte med på bilden, men fick också diplom.

Foto: Anita Homman

Glassworkshop hos Sahlins Struts med konditor-mästare Jan Hedh (i bakgrunden) som kursledare. Maria Leksell från Stora Lunån provsmakar.

under våren ska få jobba med frågor kring matproducenternas marknadsorientering för att se vad som skulle kunna utvecklas och också hjälpa till med den utvecklingen.

Mathjältar

Dalarnas livsmedelsproducenter och restauranger med lokala råvaror kommer att kartläggas i bokform. Boken är tänkt som en kartbok, en utökning av den tidigare Smaklust kartan som togs fram i samband med Smaklust 2007. Björn Kronwall är anlitad för att hålla i uppdraget.

Smaklust

Diskussioner om deltagande i Smaklust 2009 pågår i båda länen. I Gävleborg är det Studieförbundet Vuxenskolan som är projektägare.

Slow Food

Vårt mål är att tre nya Slow Food föreningar ska startas under projektiden, en i varje landskap. Två har redan startat, Gästrikland och Dalarna, Hälsingland är på gång!
www.slowfood.se

Projektledare Magnus Holmberg
magnus.holmberg@hush.se

PROJEKT I LÄNSSTYRELSENS REGI

Mera grönt!

Länsstyrelserna i Dalarna och Gävleborg kommer under 2009–2011 att jobba tillsammans i ett projekt som syftar till att i första hand öka den ekologiska produktionen av grönsaker och bär i vår region. Under 2009 planeras kurser inom ekologisk frilandsodling och växthusodling. För dig som odlar eller planerar att börja odla grönsaker eller bär finns det också möjlighet till rådgivning genom projektet.

För mer information kontakta Kristina Homman, 023-818 29,
kristina.homman@lansstyrelsen.se

Eko- något för dig!

Under 2009-2011 kommer Länsstyrelsen Dalarna att driva ett kompetensutvecklingsprojekt som ska stötta utvecklingen av den ekologiska produktionen i länet. Projektet är framförallt riktat till dig som går i omläggningstankar men även för dig som redan är en etablerad ekoproducent ska det finnas möjlighet till kompetensutveckling genom projektet. Rådgivning finns inom områdena mjölk, växtodling, kött, ägg, ekonomi och byggnader. Under 2009 planeras även kurser inom ekologisk mjölkproduktion och växtodling.

För mer information kontakta Erik Köpmans, 023-818 35,
erik.kopmans@lansstyrelsen.se, eller Kristina Homman, 023-818 29,
kristina.homman@lansstyrelsen.se

Naturbeteskött ger öppet landskap

Betesdjur är på de flesta ställen helt avgörande för att hålla jordbrukslandskapet öppet och bevara dess värden. Länsstyrelsen Dalarna fortsätter och utvidgar därför arbetet med betesmarker. Förutom den kontinuerliga rådgivningen, arbetar vi även med att stödja de aktörer som vill starta ett koncept för naturbeteskött. Inom projektet "Hagmarkskött från Dalarna" kommer rådgivning och aktiviteter med inriktning på betesdrift och konceptutveckling att genomföras.

För mer information, se vår hemsida www.lansstyrelsen.se/dalarna/naturbeteskott eller kontakta Peter Sennblad 023-818 38, peter.sennblad@lansstyrelsen.se

Projekt Alternativa grödor i Dalarna och Gävleborg

Projekt Alternativa grödor kommer i år att anlägga demoodlingar med hirs och bovete i Dalarna och Gävleborg. I juni och augusti anordnas fältvandringar.

Eftersom grödorna speltvete och naken havre nu odlas i allt större omfattning i regionen kommer det i höst anordnas utbildningsdagar i växtodling, hantering av spannmål som livsmedelsråvara, samt matlagning med de olika grödorna. Dessutom genomförs kurser i marknadsföring. I december avslutas projektet med ett avslutningsseminarium.

Är du intresserad av att odla spannmålsgrödor för förädling till bröd eller mat, följ då projektet på www.alternativaprodukt.se eller ring Birgitta Gunnarsson LRF 026-24 59 77 eller Hans Bovin Deveco 0650-56 71 10

I höstas publicerades följande artikel i tidningen *Husdjur* (nr 9/2008)

Bete motvikt till tuff inomhusmiljö

Strukturutvecklingen fortsätter att driva på. Allt fler mjölkkor hålls i lösdriftssystem och i större grupper. Det är en tuff miljö för korna. Vetenskapliga studier visar att deras hälsa och hållbarhet förbättras avsevärt om de får gå på bete. Även uppbundna kor blir friskare på bete.

– Betet erbjuder en lugnare och mjukare miljö för korna. Att avkastning och halter kan påverkas kan kanske sägas vara priset för

att kornas hållbarhet ökar och deras livskvalitet förbättras, säger Charlotte Hallén Sandgren, veterinär vid Svensk Mjölk.

Rör sig lättare

Det finns många argument för att låta korna komma ut på bete. De vetenskapliga studierna visar att mjölkkor utan tillgång till bete i genomsnitt får fler mastiter, drabbas oftare av spen tramp, har fler livmoderinflamma-

tioner och acetonemier. Ben och klövar förbättras också kraftigt vid betesgång. Underlaget och motionen får mycket positiva effekter för kornas hälsa och rörelseförmåga. Kor som får beta rör sig lättare. De har färre hältor och skador.

– Ligg- och resningsbeteende förbättras och man ser färre stereotypier och aggressiva beteenden hos kor som betar, säger Charlotte Hallén Sandgren.

Även hygieniskt och smittskyddsmässigt är betet bättre för mjölkorna, eftersom djuren sprider sig över större ytor och rengöringen av stallet blir betydligt lättare.

Bete lindrar negativa effekter

Att inte ha korna på bete innebär för lösdriftsbesättningar att andelen skadade, halta kor ökar, samtidigt som dödligheten i besättningen ökar. Det visar en dansk undersökning i 39 besättningar med mer än 100 kor av holsteinras.

– I dagens svenska lösdrifter behöver korna betesgången. Lösdrifter kräver en hel del av djuren. Det är en tuff miljö där de ges förutsättningar att mjölka mycket, säger Charlotte Hallén Sandgren. Hon berättar också att i de undersökningar som gjorts räcker det inte med att låta korna gå i en rastfälla.

– Nej, enbart tillgång till en rastgård ger inte samma positiva hälsoeffekter som betesgång, säger Charlotte Hallén Sandgren.

Snålt tilltagna mått

För framtidens stallsystem är den stora utmaningen att uppnå samma välfärds- och hälsnivåer som vid betesgång.

– Vi sätter djuren under stor press. Bilden blir tydlig när man ser på dagens besättningar med högeffektiv produktion och hög avkastning, säger Charlotte Hallén Sandgren. Dagens vanliga lösdrifter med trerads-system eller fler rader av liggbås ställer stora krav på utfodringsrutiner och övervakning så att kor med låg rang får sina intressen tillgodosedda. – Vi pratar ofta om överbeläggning i förhållande till liggplatser, men jag brukar säga att konkurrensen runt fodret minst lika ofta är begränsande, säger Charlotte Hallén Sandgren.

– Vi vet ännu inte hur man bygger bra för kornas välfärd i betesfria system. Minimimåtten vad gäller gångar och kotrafik är ofta snålt tilltagna i dagens lösdrifter, samtidigt som liggytan är alltför stum. Ingen vet dock

ännu hur ett system som bevisat kan ersätta betesgång ska se ut. En sak är emellertid säker, gångytorna måste bli betydligt torrare än vad de är i dagens genomsnittliga lösdriftsbesättning, för att undvika klövsjukdomar och halta, fortsätter hon. Charlotte Hallén Sandgren är medveten om att ett antal besättningar i landet har svårt att på ett bra sätt lösa betesdriften på grund av fysiska förutsättningar.

– Mitt råd till dem som står i en investeringssituation är att tänka igenom hur betet ska lösas så att man slipper hamna i svårigheter att klara av lagkraven. Som jag ser det bör investeringar i betesdriften ligga i kalkylen och planen från början, säger hon.

Lisbeth Karlsson 08-790 58 09,
husdjur@svenskmlolk.se

Betesgång

Enligt Djurskyddsförordningen ska mjölkkor komma ut på bete minst sex timmar per dag under perioden 1/5 –15/10. Betesperioden ska, beroende på var i landet besättningen finns, bestå av en sammanhängande period om fyra, tre respektive två månader. För Dalarnas och Gävleborgs län är det minst två månader som gäller. Vid så kallade *särskilda behov* får djur hållas inne. Det kan vara t.ex. sjuka eller skadade djur eller djur som ska behandlas. Djur som ska slaktas före den 15 juni behöver inte släppas på bete och semineringstvigor får hållas på stall under trettio dagar. Onormala väderleksförhållanden eller stora insektsangrepp kan också vara anledning till att djur tillåts hållas inomhus. Eventuella avsteg från betesgången ska journalföras.

I ATL, Lantbrukets affärstidning, har beteskravet diskuterats. För drygt ett år sedan kunde mjölkbönder tycka till om beteskravet, 380 st svarade. Ungefär 10 % av dem erkände att de inte följer beteslagen. De flesta av "syndarna" hade 151–200 kor medan de med fler respektive färre kor tycktes vara mer laglydiga. Observera att underlaget är för litet för att man ska kunna se säkra skillnader, men Jordbruksverket gjorde år 2008 en mer seriös undersökning och fick liknande resultat.

Några av producenterna erkände att de bryter mot lagen genom att låta korna själva välja om de ska gå ut eller ej och då stannar de oftast inne. Charlotte Hallén Sandgren menar dock att korna gärna går ut om miljön är bra ute. Ibland är det t.ex. bättre att släppa ut korna på natten än under heta somrardagar.

I ATL-s undersökning tyckte 6 av 10 mjölkbönder att lagen om bete ska vara kvar. Konsumenterna vill ju se kor på bete. Ett annat argument för bete är att "det omöjliggör stora kofabriker". Dessutom är det lättare att hålla smittrycket under kontroll om lagården mer eller mindre töms under långa perioder. I Jordbruksverkets rapport *Ett djurskydd i förändring* konstateras att betesdrift ger korna möjlighet att röra sig utan att komma i kontakt med varandras gödsel samt att betesgång nästan är en förutsättning för att man ska kunna sanera vid t.ex. salmonellautbrott. Verket föreslår därför i rapporten att utöka förprövningen med en granskning av möjligheterna att hålla mjölkorna på bete sommartid.

Ingrid Jarlebring

Anna Backlin 026-17 11 34, anna.backlin@lansstyrelsen.se
Cecilia Lundmark 023-818 25, cecilia.lundmark@lansstyrelsen.se

FAKTA

Knäckebröd med smak av whisky eller av vetebulle?

Det sker en ständig nydaning av knäckebrödstillverkningen vilket reflekteras i rubriken ovan. En framgångsfaktor för ett lyckosamt företagande kan vara att utgå från lokala förutsättningar och att bygga på de traditioner som finns. Knäckebrödsproducenterna i Dalarna är exempel på företagare som utnyttjat detta för att utveckla sin verksamhet.

Leksandsbröd

Familjeföretaget Leksandsbröd har utvecklat den gamla hantverkstraditionen till att bli en exportsuccé. Annika Sund, marknadschef på företaget och fjärde generationens knäckebrödsbagare, berättar att hennes gammelfarmor började baka bröd för hand och att maskiner introducerades för att underlätta tillverkningen. Nu har Leksandsbröd 24 % av den svenska marknaden och 5-6% av världsmarknaden för knäckebröd. Under våren invigdes den sjätte produktionslinjen samtidigt som företagets 80-årsdag firades. Råvaror vid tillverkningen är Sigillcertifierad råg, källvatten, salt och jäst. För den framtida produktionen behövs mellan 8–10 000 ton råg per år. Nu produceras ca 1 400 ton av detta i Dalarna. Leksandsbröd arbetar för att öka andelen Sigillcertifierad råg från Dalarnas och Gävleborgs län.

Produktutveckling

Nya produkter är knäckebröd med kardedummasmak som passar till kaffet, bröd med tillsats av linfrö som gör brödet mer matigt och bröd med havretillsats.

Vika Bröd

Även Vika Bröd för den traditionsrika knäckebrödstillverkningen vidare. Tillverkningen sker för hand i gammaldags vedeldade bakugnar. Råvarorna kommer huvudsakligen från närområdet. En affärsidé är att hålla fast vid de gamla hantverkstraditionerna. VD Sören Andersson berättar att den allra senaste produkten har tagits fram i samarbete med Mackmyra Svensk Whisky i Valbo. Man tillsätter whiskymalt och whisky vilket ger brödet den goda rökta eftersmaken som kännetecknar en god rökig whisky. Produkten lanseras till midsommar 2009.

Martin Henriksson 023-818 14,
martin.henriksson@lansstyrelsen.se

Knäckebrödsbakning

Foto: Leksandsbröd

Råg är främst ett nordeuropeiskt sädeslag, mest använt som brödsäd. Som hos vete finns både höst- och vårformer. I Sverige odlas nästan uteslutande höstråg eftersom vårråg avkastar betydligt sämre. Rågen är en korspollinerare vilket innebär att pollen sprids i luften. Pollenet kastas explosionsartat ut i soligt väder och ryker i stora moln. Det kan vara en stor upplevelse att få se när "rågen ryker".

Råg är mer odlingsvärd än vete på mindre bördiga och torrare jordar. Om man ger den samma förutsättningar som vete kan den konkurrera i avkastning även på bördigare jordar. Från medeltiden in på 1900-talet var råg det främsta brödsädeslaget i Sverige. Sedan 1980-talet har rågodlingen i Dalarna varierat från 0 till 409 ha och i Gävleborg från 0 till 215 ha.

Råg kan i princip odlas på de flesta jordarna i länen. Undvik kalla lägen och där det finns risk för nattfrost på sommaren. Snömögel kan orsaka utvintring. Viktigt att skörden klassas som brödspannmål för att få bra pris.

Knäckebröd är ett tunt jäst hårdbröd som är en svensk uppfinning. Det är ursprungligen ett runt förrådsbröd med hål i mitten för upphängning på torkstång. Det började baka i Sverige på medeltiden. En stor fördel med brödet var att det på grund av sin låga vattenhalt var lätt att förvara med bibehållen kvalitet om det förvaras torr. På grund av svårigheten att mala mjöl när vattendragen var frusna under vintern bakade man hårdbröd som kunde hålla sig under en längre tid. Dalarna är ett av de län som är speciellt känt för sina knäckebröd. Medvetenheten om de fiberrika brödets betydelse för hälsan har i hög grad ökat konsumtionen av knäckebröd.

FAKTA

Foto: Leksandsbröd

En ny definition på betesmarker och slåtterängar

Som många säkert redan vet har vi fått en ny definition för vilka betesmarker och slåtterängar som är stödberättigande. Egentligen är det två nya definitioner. En som gäller gårdsstöd och en som gäller för miljöersättningsåtaganden för betesmarker och slåtterängar som påbörjas 2009. För redan ingångna åtaganden gäller den definition som fanns startåret, men för åtaganden som ingicks 2008 gäller 2007 års definition. För skogsbeten försvinner gårdsstödet helt, istället höjs ersättningen från 1 800 kronor/ha till 2 350 kronor/ha. För mer information se jordbruksverkets broschyr ”Betesmarker och slåtterängar 2009”.

De nya reglerna för betesmarker och slåtterängar begränsar antalet träd och hur stora impediment och buskpartier det får finnas i markerna. Tänk på att trädantal och storleken på impediment och buskpartier endast avgör om marken är en betesmark eller ej. Till detta kommer ytterligare bedömningar som om marken är tillräckligt väl avbetad och om det finns någon igenväxning på marken.

För gårdsstödet gäller:

- ▶ Högst 60 träd/ha inom varje trädräkningsområde. Har marken särskilda värden eller tilläggsersättning gäller max 100 träd/hektar.
- ▶ Naturliga impediment och buskpartier får vara upp till 0,01 ha stora, är de större skall de ritas bort. Impediment och buskar som är mindre än 0,01 ha räknas samman, och dras av från den ansökta arealen, om den överstiger 5% av blockarealen.

För miljöersättningen gäller:

- ▶ **Åtaganden ingångna 2008 eller tidigare, allmänna värden och särskilda värden/tilläggsersättning:** Ingen trädräkning. Marken ska uppfylla den tidigare betesdefinitionen.
- ▶ **Åtaganden sökta 2009 – allmänna värden:** Max 60 träd/ha inom varje trädräkningsområde. Rita bort naturliga impediment och buskar större än 0,01 ha. Naturliga impediment och buskar mindre än 0,01 ha räknas samman och dras av från den ansökta arealen om den överstiger 5% av blockarealen.

- ▶ **Åtaganden sökta 2009 – särskilda värden:** Under 100 träd/ha i varje trädräkningsområde ger gårdsstöd, Över 100 träd/ha ger höjd miljöersättning (3 700 kr/ha), utan gårdsstöd. Rita bort naturliga impediment större än 0,10 ha. Naturliga impediment mindre än 0,10 ha räknas samman och dras av från den ansökta arealen om den överstiger 10% av blockarealen.

Om du har tagit med mark i din SAM-ansökan 2009 som inte klarar kraven enligt den nya definitionen kan du dra tillbaka den eller de delar från din ansökan. Det gör du genom att skriva ett brev till din länsstyrelse där du anger den areal som klarar kraven och ritat ut den på en karta. Det är tillåtet att dra tillbaka mark ända tills du får en avisering om kontroll eller får ett beslut om utbetalning. Om du valde att inte ta med mark som du var osäker på men nu vet klarar kraven kan du, fram till 15:e juni, lägga till den marken. Det gör du också genom att skriva ett brev till din länsstyrelse.

Har du frågor kontakta:

Petra Forsmark 026-17 12 08
 petra.forsmark@lansstyrelsen.se

Jennie Lundgren 023-818 48
 jennie.lundgren@lansstyrelsen.se

Jordbearbetning vid höstsådd

Under hösten 2008 har det anlagts ett par demonstrationsodlingar inom landsbygdsprogrammet i Dalarna och Gävleborg. Då odlingen av höstsäd, framförallt vete, ökar i båda länen vill vi jämföra hur olika etableringsmetoder kan påverka grödan med avseende på sjukdoms- och ogräsförekomst samt skördeutfall. Vi vill också åskådliggöra hur behovet av kemisk bekämpning kan påverkas i positiv och negativ riktning beroende på jordbearbetnings- och etableringsmetod.

Det vanligast sättet att etablera såväl höst- som vårsäd i området är fortfarande jordbearbetning med plöjning som grund. Etablering av höstsäd med en reducerad jordbearbetning, t.ex. plöjningsfritt med enbart stubbearbetning före sådd blir allt vanligare. I vissa fall kan även direktsådd ske i stubb, det är framförallt efter odling av oljeväxter som den metoden kan lämpa sig. En reducerad jordbearbetning leder ofta till ett större bekämpningsbehov av skadegörare såsom svampsjukdomar och ogräs och därmed en större kemikalieanvändning. Ur utlaknings-synpunkt kan dock den minimerade bearbetningen vara positivt med ett mindre växt-näringsläckage som följd. Odling av höstsäd är positivt då marken är bevuxen en större del av året vilket också kan leda till en minskad utlakning av växtnäringsämnen.

Vanliga utvintringsorsaker och sjukdomar i höstvet

Snösmögel är kanske den vanligaste utvintringssvampen i höstvet, den gynnas av täta och frodiga bestånd då svampen kan växa från planta till planta. För angrepp av snösmögel krävs minst två månaders sammanhängande snötäcke, risken ökar om marken

under snötäcket är otjälad. Smittan kan komma både från smittat utsäde och halmrester. Betat utsäde minskar riskerna men plantorna kan ändå bli infekterade från halmrester i markytan. Även råg riskerar att angripas av snösmögel. I Gävle-Dalaområdet är det ganska vanligt med ett snötäcke på minst två månader och risken för angrepp av snösmögel finns därmed. För att förebygga risken för angrepp kan man göra en kemisk behandling med ett svamppreparat på hösten, så kallad broddbehandling. Det är dock bara en liten del av den höstsådda arealen i området som broddbehandlas och det görs oftast som en försäkringsåtgärd.

En annan svamp som kan orsaka utvintring är stråknäckaren. Svampen sprids enbart från smittade halmrester och gynnas därför av en ensidig stråsådesodling och reducerad jordbearbetning. Även sent sådda och tunna bestånd kan drabbas av angrepp om det finns mycket smittade halmrester i markytan. Det kan vara svårt att upptäcka skador av stråknäckaren då de i regel yttrar sig som en mer eller mindre kraftig uttunning av bestånden, vilket kan förväxlas med andra orsaker såsom uppfrysning och köldskador. Utöver dessa utvintringssjukdomar finns också vetets

bladfläcksjuka, svartpricksjuka m.fl. som sprids via halmrester i fälten.

Demonstrationsodlingar

De två demonstrationsodlingarna som anlades under hösten ligger i Hedemora och Kilafors.

I Hedemora lades demon på ett fält där det odlats korn 2008, och i Kilafors på ett fält det odlats höstvet. På båda fälten är den normala jordbearbetningen plöjning och växtföljden är stråsådesdominerad. Bearbetningarna skiljer sig lite mellan de två platserna men de olika metoder som i huvudsak jämförs i demonstrationsodlingarna är följand:

- ▶▶ Konventionell plöjning och harvning samt sådd.
- ▶▶ Enbart stubbearbetning med efterföljande sådd.
- ▶▶ Direktsådd i stubb.

Generellt medförde den något besvärliga hösten att all höstsådd i området blev något fördröjd och att sådden skedde senare än önskvärt. Optimalt bör sådden ske första dagarna i september för att hinna etablera ett fullgott bestånd med god skördepotential.

I Kilafors kunde demonstrationsodlingen sås den 14 september, samtliga led såddes med en Väderstad Rapid såmaskin, utsädesmängd 240 kg/ha av höstvet Kosack, kemiskt betat. Jordbearbetningen innan sådden gjordes enligt planen med plöjning till ca 18 cm djup i det konventionella ledet och därefter harvning. Ledet som stubbearbetades kördes med en Kongskilde Delta gåsfotskultivator med ett bearbetningsdjup på 12–14 cm.

I det plöjda och harvade ledet syntes inga halmrester i ytan och sådden fungerade bra trots den ganska fuktiga jorden. I det stubbearbeta ledet fanns gott om halmrester kvar i markytan, placeringen av utsädet blev dock bra. I det led som direktsåddes i den obearbetade stubben blev placeringen av utsädet något ojämn då det var svårt att ställa in maskinen för ett optimalt resultat och en del kärnor hamnade på ytan. Direktådd i spannmålsstubb är relativt ovanligt och metoden syftar i demonstrationsodlingarna till att provocera lite för att se om sjukdoms- och ogrästryck blir allt för högt.

I Hedemora kunde sådden ske den 18 september med en Tume-Agrimaster såmaskin. I samtliga led fungerade maskinen bra

Direktsådd i stubb.

Foto: Henrik Bergman

och placeringen av utsädet blev fullt godtagbart. Utsädet var höstvetete av sorten Olivin ca 230 kg/ha. Plöjningen i det konventionella ledet hade gjorts till c:a 20 cm djup, därefter kördes med en Väderstad Carrier en gång vilket gav ett resultat liknande harvning. Här lades också ett led in med grundplöjning till 10 cm djup och därefter en körning med carrier. I det led som enbart stubbearbetades utfördes bearbetningen med en carrier vilken kördes två gånger.

Fältvandring

Den 22 oktober hölls fältvandringar i anslutning till demonstrationsodlingarna på båda platserna. Peder Waern från jordbruksverkets växtskyddscentral medverkade och fokus under dagen var frågor kring risker med minimerad bearbetning såsom svampsjukdomar, behov av broddbehandling, ogrässtryck mm. Peder informerade också kring effekter av betning med olika kemiska och biologiska preparat i höst- och vårsäd. Diskussionerna var många och intressanta under dagen och vi studerade de olika ledens etablering och bedömde risker för b.l.a. utvintring. På båda platserna var etableringen i det konventionella och i det stubbearbetade ledet bra, vetet hade kommit igång fint trots den något sena sådden. I det konventio-

nella ledet bedömdes inget behov finnas av broddbehandling, möjligen som en försäkringsåtgärd. I de stubbearbetade leden skiljde det lite mellan platserna, i Hedemora var halm mängden liten och något broddbehandling bedömdes inte som nödvändig. I Kilafors däremot fanns betydligt mer halmrester kvar i ytan och ett behov av broddbehandling bedömdes finnas. I de direktsådda leden där självfallet mycket halmrester fanns kvar bedömdes risken för sjukdomar som stor. I Hedemora var etableringen i det direktsådda ledet något ojämn men ändå acceptabel, dock spirade en hel del såväl roto-gräs som fröogräs i ledet och en höstbekämpning hade varit motiverad. I Kilafors var etableringen ännu ojämnare i det direktsådda ledet även om det var så gott som ogräsfritt.

Uppföljning

Under våren och sommaren 2009 kommer uppföljning att göras i demonstrationsodlingarna med avseende på eventuella utvintringsskador samt sjukdoms- och ogrässtryck under sommaren. En fältvandring kommer att hållas där alla intresserade hälsas välkomna.

Henrik Bergman 0278-404 82
Växtodlingsrådgivare, Hushållningssällskapet

Svante Bengtsson på Hushållningssällskapet fältförsök berättar om demonstrationsodlingen.

För dig som har lämnat in en SAM-ansökan 2009

Fram till den 15:e juni kan du ändra, lägga till och dra tillbaka enskilda block, skiften, arealer och grödor. Efter den 15:e juni är det endast tillåtet att dra tillbaka uppgifter och det kan du göra fram tills det att du blivit aviserad om kontroll eller fått ett beslut om utbetalning. Uppgifter om vilken areal som gäller efter blockinventeringen hittar du enklast på SAM-internet eller i ditt uppdateringsbrev.

Ändra ansökan i SAM Internet

Jordbruksverket har utökat funktionerna i SAM Internet så att du även kan göra dina ändringar via Internet, om du gjort din ursprungliga ansökan där. När du loggar in på en ansökan som redan är inskickad en gång får du frågan om du vill göra ändringar i ansökan och därefter går det bra att justera arealer, byta gröda, anmäla nytt kontonummer, ändra skiftesgränser och så vidare. Precis som i den ursprungliga ansökan skriver du sedan ut en försäkranssida som du undertecknar och skickar in till länsstyrelsen. Ansökan kan också signeras elektroniskt med e-legitimation. Det går bra att skicka in flera ändringar, men bara en per dygn.

Ann Marie Fagerberg 023-818 10
Pernilla Månsson 026-17 11 44

Foto: Edward Wirgén

KALENDARIVM

Det finns kompetensutveckling inom flera områden. Samlingsnamnet för kompetensutveckling som finansieras inom projektstöden är Landet lär.

Lansstyrelsen för Gävleborgs län
Lansstyrelsen för Dalarna

Ekorådgivning i Dalarna

För dig som funderar på ekologisk produktion eller för dig som redan är omlagd erbjuder länsstyrelsen rådgivning inom olika produktionsgrenar.

För mer information kontakta

Erik Köpmans, erik.kopmans@lansstyrelsen.se, 023-818 35 eller
Kristina Homman, kristina.homman@lansstyrelsen.se, 023-818 29

Inbjudan till fältvandring med information om

ANLÄGGANDE OCH RESTAURERING AV VÅTMARKER

I Borlänge kommun 25/6 kl 14 anmälan senast 18/6
30/6 kl 18 anmälan senast 23/6

I Hedemora kommun 19/8 kl 14 anmälan senast 12/8
25/8 kl 18 anmälan senast 18/8

Anmälan och frågor om fältvandringarna: Sigrid Bergman 023-81314,
076-8138050 eller sigrid.bergman@lansstyrelsen.se

Frågor om stöd för anläggande och restaurering av våtmarker och småvatten:
Peter Sennblad 023-81838, peter.sennblad@lansstyrelsen.se

Läs mer på projektets hemsida: www.w.lst.se/vatmarksprojektet

Lär dig mer om din gårds specifika natur- och kulturvärden

Få kostnadsfri hjälp av en kunnig rådgivare som tittar på vilka värden som finns på just din gård. Det kan handla om t ex gårdsmiljön, fornlämningar, åkerholmar, alléer, småvatten, skogsbryn, betesmarker eller skötsel av åkrarna. Tillsammans diskuterar vi skötsel och sätt att bevara och öka värdena. Råden sammanställs i en skötselplan/rådgivningsbrev anpassad för din gård. Ring och anmäl er till Sören Eriksson på Hushållningssällskapet, 018-560400.

Först till kvarn gäller....

Karin Ellgardt och Kristina Homman.

Foto Björn Forsberg

Rådgivning till ekologisk grönsaks- och bärproduktion i Dalarna och Gävleborg!

Inom projektet "Mera Grönt" som är gemensamt för Dalarna och Gävleborg finns möjlighet till rådgivning om du har eller håller på att starta upp yrkesmässig ekologisk odling av grönsaker/bär.

För rådgivning inom Gävleborg ta kontakt med Karin Ellgardt 026-17 11 24,
karin.ellgardt@lansstyrelsen.se

Om du bor i Dalarna kontakta Kristina Homman, 023-818 29,
kristina.homman@lansstyrelsen.se

Tvårvillkor – rådgivning

Vi ger personlig rådgivning på din gård med handfasta råd och förslag på åtgärder. Med oss kan du diskutera fritt, vi är "bondens advokat".

Välj mellan:

- Grund - modul för samtliga jordbruksföretag
- Komplet - grund- och djurmodul för djurhållande jordbruksföretag

Beställ rådgivningen före 1 oktober till 2008 års priser - 1 900 kr respektive 2 900 kr exkl. moms. Reseersättning ingår. Rådgivningen finansieras delvis med medel från EU.

Gör beställningen till Hushållningssällskapet växel på 018-56 04 00 eller skicka e-post med namn, adress och telefonnummer till hskonsult@hush.se.

Vi kontaktar dig därefter för att boka tid för besöket.

Länsstyrelsen Gävleborgs rovdjurstelefon

Ring direkt vid misstanke om rovdjursangrepp på tamdjur eller för att rapportera närgångna rovdjur. Lämna alltid namn och telefonnummer om du inte får svar så blir du kontaktad inom kort.

Telefonen är endast till för akuta rovdjursärenden.

Vid andra rovdjursfrågor, ring Länsstyrelsen på kontorstid 026- 17 10 00

026-17 12 50